

Ik zal jou wegwijs maken
Jezus, man van vrede

De titel van mijn toespraak is 'Ik zal jou wegwijs maken'. Een citaat uit psalm 32. En de ondertitel luidt: 'Jezus, man van vrede.' Hoe maakt de Schrift ons vanmorgen wegwijs in het brengen van vrede?

Vanavond vieren we onze jaarlijkse dodenherdenking. Morgen vieren we bevrijdingsdag. De doden worden herdacht, de roep om dit nooit meer, klinkt op deze dag sterker dan ooit.

Toch is er vandaag de dag op veel plaatsen sprake van oorlog en geweld. De vraag is dan ook: hoe gaan we hiermee om? De vraag roept spanningen op en zal ook vanmorgen niet eenvoudig zijn op te lossen. Binnen de partij van de dieren is er een discussie ontstaan tussen de volstrekt pacifistische vleugel en de meer pragmatische, die toch vindt dat een zekere bewapening noodzakelijk is, gezien de Russische dreiging. Bij Karen Armstrong kwam ik de notitie tegen dat we niet alleen anders moeten handelen en denken, maar dat ons hele systeem van waarden veranderd dient te worden. Er is niet alleen veel geweld door oorlogen en conflicten, maar ook een sluimerend, stilzwijgend geweld in de vernietiging van de aarde en de verandering van het klimaat die daarvan het gevolg is. In zijn herdichting van psalm 32 schrijft Huub Oosterhuis: 'Zolang ik de stem van mijn geweten niet wilde horen, werd ik van binnenuit verteerd. Daarom, ik ga naar Hem, naar God, om te zeggen wat ik gedaan heb.' Jezelf uitspreken is belangrijk om met jezelf in het reine te komen. We moeten onder ogen durven zien, waarin we tekort geschoten zijn.

Ooit heeft dominee Visser, hij was van 1949 tot 1977 predikant van de Westerkerk in Amsterdam, daar een ontroerend verslag over geschreven. Op een dag komt er een man naar hem toe, die hem vertelt, dat hij zijn vrouw heeft vermoord. Ze had kanker. Was door de artsen opgegeven en naar huis gegaan om daar te sterven. En op een zondagmiddag zag hij zijn vrouw zo vreselijk lijden, dat hij haar gewurgd heeft. Uit liefde. Hij kon het niet langer aanzien.

Diezelfde middag heeft hij zichzelf bij de politie aangegeven. Maar na een paar weken werd hij alweer vrijgelaten. De rechter en iedereen had er begrip voor, dat hij het lijden van zijn vrouw niet langer met droge ogen kon bekijken. Iedereen zei: 'Je hebt haar geweldig veel leed en ellende bespaard.' Door iedereen werd hij vrijgesproken. Maar de man zag het zelf anders. Hij zei tegen dominee Visser: 'ik ben een moordenaar. Ik heb uit wanhoop mijn vrouw gewurgd. En ik hield zo van haar.' En daarna zei hij tegen de dominee: 'En ga me nu niet vertellen, dat ik onschuldig ben. Want ik ben schuldig. Ik ben een moordenaar. Dominee, zeg alsjeblieft dat ik schuldig ben. Misschien zal ik daar van opknappen.'

Dominee Visser vertelt, dat hij de man op dat moment niet kon helpen. Een goedkoop praatje over vergeving zou niet werken. Maar wat dan wel? Pas later schoot hem psalm 32 te binnen. Een boetepsalm, waarin iemand zijn hart uitstort. En juist doordat er iemand is die luistert, wordt de te dragen last minder.

Psalm 32 is een boetepsalm. En boete doen moeten we niet zien in de zin van straf, of van zichzelf kastijden en kwellen, maar zoals de term in de visserij wordt gebruikt: de netten boeten, dat wil zeggen de netten herstellen. Boete doen is proberen om gebroken situaties weer te helen. Maar hoe je dat in een concrete situatie moet doen, kan heel verschillend zijn.

In onze psalm zegt de Eeuwige: Ik zal je wegwijs maken, ik zal je de weg tonen die je moet gaan. Die weg ligt niet vast, maar is iedere keer anders en nieuw.

Zo kwam er een keer een vrouw naar een rabbi en vroeg hem om voor haar te bidden, omdat ze geen kinderen kon krijgen. Daarop vertelde de rabbi haar dat zijn moeder ook geen kinderen krijgen kon. 'Maar hoe bent u er dan gekomen?' 'Nou,' zei de rabbi, 'mijn moeder was een heel arme vrouw. Ze vroeg de Baalsjem voor haar te bidden. En ze schonk hem het kostbaarste wat ze had, een mooie mantel en een jaar later werd ik geboren,' 'O,' zei de vrouw, 'dan ga ik dat ook doen.' 'Dat gaat niet werken,' zei de rabbi, 'want weet u, mijn moeder kende het verhaal nog niet.'

Je kunt blijkbaar niet zomaar iets klakkeloos herhalen, als het om goed leven gaat.

Dat zien we ook in het evangelie van vandaag. Jezus trekt door het Galilese land en in een open vlakte houdt hij zijn zogenaamde veldrede. Het is de tegenhanger van de bergrede. We horen: 'Heb je vijanden lief, zegen wie jullie vervloeken. Als iemand je op de wang slaat, bied hem dan ook de andere wang aan.' Hoe moet je hier mee omgaan, met Gaza en Oekraïne in je achterhoofd? Opvallend is dat Jezus het in de bergrede van Matteüs net iets anders zegt. Daar zegt hij: 'Als iemand u op de rechterwang slaat, keer hem dan ook de andere wang toe.' Nu mag u mij straks best op de rechterwang slaan, tenminste, als u rechtshandig bent. Want je kunt dan niet flink uithalen. Wie mij op de rechterwang wil slaan met zijn rechterhand, komt niet verder dan een tikje met de rug van die hand. Het is geen knock-out slag, eerder een minachtend gebaar. Jezus zegt als het ware: 'Als je gekrenkt wordt, weet dat dan een beetje te relativiseren.'

Nog interessanter wordt het als we onze evangelietekst van vanmorgen vergelijken met een andere tekst van Lucas. In Lucas 22,35-38 tijdens de gesprekken bij het Laatste Avondmaal zegt Jezus: 'Toen ik u uitzond zonder beurs of reiszak of sandalen, hebt gij toen aan iets gebrek gehad? Zij zeiden: Aan niets. En dan zegt hij: Maar nu, wie een beurs heeft, hij neme die; zo ook een reiszak; en wie er geen heeft, hij verkope zijn mantel en kope een zwaard. Waarop de leerlingen zeggen: Heer, hier zijn twee zwaarden. Jezus antwoordt: Het is genoeg.'

In de veldrede moet je nog je andere wang toekeren, en nu bij het laatste avondmaal, roept hij op om een zwaard te kopen. Geleerden twisten over de vraag of de twee zwaarden die hem worden getoond twee zwaarden voor de hele groep zijn, of twee zwaarden per persoon. In dat geval zouden de leerlingen bij de zeloten horen, de verzetsgroep tegen de Romeinen. Die droegen een zwaard op hun kleren en onder hun kleren, een dolk, een klein zwaard. Jezus kapt het gesprek echter af, met de woorden 'het is genoeg'.

Hoe zou je dit kunnen duiden?

Blijkbaar geven verschillende situaties aanleiding tot verschillende reacties. Er is sprake van wat we noemen een situationele ethiek. De ene keer moet je blijkbaar wat anders reageren dan een andere keer. Vergelijk het met het geven van water aan planten. Planten hebben water nodig. Maar van teveel water wordt de cactus niet blij. Een ander voorbeeld: Als je een rivier wilt oversteken, heb je een bootje nodig. Wanneer je echter aan de overkant komt en daar blijkt een ondoordringbaar bos te zijn, heb je niets meer aan je bootje. Dat is dan eerder een hindernis om door het woud te gaan. Je kunt nu beter een kapmes bij je hebben, maar met een mes kom je het water niet over. Hoe we in een ons onbekende situatie in de toekomst moeten handelen, is op voorhand vaak niet duidelijk. We gebruiken dan ook de uitdrukking 'met de kennis van nu', om aan te geven, dat we het achteraf anders zouden hebben gedaan.

Vroeger had ik een buurman – de man is al jaren dood, dus ik kan het gemakkelijk vertellen – die zich ergerde aan een boom op mijn erf. Daardoor zat hij in zijn tuin steeds in de schaduw. En op een zonnige dag, ik had een feestje, veel visite in de tuin, ik liep in mijn nette pak, kwam mijn buurman kwaad het erf op, en schold op de boom dat die weg moest. Ik zei: 'Buurman, we gaan toch geen ruzie maken om een boom?' En ik loop naar mijn schuurtje en haal daar een boomzaagje uit. Zo'n klein lullig boomzaagje – ik had geen fatsoenlijk gereedschap – waar je geen boom mee weg krijgt. En de buurman ziet mij met dat zaagje, in mijn nette pak, hij ziet het hele erf vol visite, en hij zegt: 'Maar buurman, het hoeft nu niet meteen. Ik zie dat je gasten hebt. Het mag ook best later.' Welnu, tijden later hebben we samen die boom weggehaald. Soms is het goed om mee te veren, om iemand de andere wang toe te keren.

Maar soms ook niet. Zo herinner ik me op een school waar ik ooit werkte, een vreselijk autoritaire collega. Die man dramde altijd door, tot hij zijn zin kreeg. Niemand mocht van de directie tegen hem in gaan, want die collega had ooit een hartaanval gekregen. De directie wilde niet, dat dat nog een keer zou gebeuren, als de man zich weer eens druk maakte. En zo werd de lieve vrede bewaard. Maar op een keer zat hij tijdens de koffiepauze zo te zuigen, dat ik ben op gestaan, en heb hem de huid vol gefoeterd. Stilte alom. Iedereen keek geschrokken naar mij, dacht dat ik overspannen was geworden. Maar na mij tirade zei ik: 'Zo dit was theater (ik gaf ook dramales op die school). Drammen kan ik ook, net als jij, maar dat wil nog niet zeggen, dat je gelijk hebt.' Sommige collega's slaakten hun zucht van verlichting, anderen glimlachten, maar van die autoritaire collega

hebben we nooit geen last meer gehad. Soms is het blijkbaar goed, om figuurlijk even een zwaard te trekken.

Het evangelie, de blijde boodschap die Jezus ons brengt, is niet achter een bureau ontstaan, maar lopend door het Galilese en Judese land. Jean-Jacques Rousseau schrijft al, dat hem niets te binnen schiet, als hij achter een bureau zit. Maar als ik wandel, zegt Rousseau, dan gaat het in mijn hersenen stromen en ontdek ik nieuwe gedachten. De frisse wind brengt je blijkbaar op nieuwe ideeën. Voor Nietzsche is het zitvlees dan ook dé zonde tegen de heilige geest. Wie loopt in de wind, kan misschien wel wat makkelijker relativiseren. Zijn boosheid vloeit weg. Dan kan de gedachte bij je opkomen om te zegenen, die je vervloeken. Om je onderkleed mee te geven aan hem die je bovenkleed wil afnemen. Om niet te oordelen en om barmhartig te zijn.

Het is niet een voor de hand liggende reactie. Eerder de reactie van een nar.

Paulus schrijft daarover in zijn brief aan de Korinthiërs: 'Wij zijn dwaas om Christus' wil. Wij verduren honger, dorst, naaktheid, vuistslagen en een zwervend leven. Worden we uitgescholden, wij zegenen; worden wij vervolgd, wij verdragen; worden wij gelasterd, wij blijven vriendelijk; wij zijn als uitvaagsel van de wereld geworden, als aller voetveeg.'

Elders, in diezelfde brief schrijft Paulus: 'Het heeft God behaagt om door de dwaasheid van de prediking te redden. Een gekruisigde messias is immers voor joden een aanstoot, voor heidenen een dwaasheid. Maar het dwaze van God is wijzer dan de mensen.'

De evangelist Lucas wordt door de traditie gezien als een metgezel van de apostel Paulus. En aan het begin van het evangelie van Lucas staat het kerstverhaal, dat eigenlijk een dwaas verhaal is. Immers, tegenover de machtige Romeinse keizer wordt verkondigd, dat niet hij een vredebrenger is, maar het kwetsbare kind in de kribbe. En als dat kind, ouder geworden, Jeruzalem binnenrijdt, als een parodie op de intocht van de machthebbers, dan komt hij binnen op een ezel, die nog nooit bereden is. Dat moet een Dik Trom-achtig tafereel hebben opgeleverd. Daarbij juichte de menigte der discipelen, volgens Lucas, en dat is een kleinere groep, dan heel het volk.

Jezus staat hier in een traditie van profeten en cynici. Over de laatsten heb ik twee jaar geleden hier iets over verteld. Het ware vrijdenkers die met humor en spot de machthebbers bekritiseerden. En profeten waren een soort straatartiesten. Wij maken er altijd brave predikanten van, maar zulke predikanten als Jesaja, Jeremia en Ezechiël lopen nu niet meer rond. Jesaja ging drie jaar naakt over straat om het volk te waarschuwen dat ze uitgekled zouden worden, als ze in ballingschap zouden worden weggevoerd. Jeremia liep met een houten juk rond, om te getuigen van het juk der ballingschap dat het volk te wachten stond. Toen zijn houten juk gebroken werd, kwam hij terug met een ijzeren juk. En Ezechiël bakte zijn brood op mestvuur, een broodje poep zagezegd, om te laten zien dat het volk in ballingschap onreine spijzen zou gaan eten.

Het optreden van Jezus heeft veel weg van dat van een nar. Tegenover de bestaande machten proclameert hij het rijk van god, terwijl hij feitelijk geen macht bezit. In zijn verhalen toont hij een nieuwe werkelijkheid, die vol humor zit en mensen op een ander been wil zetten.

We zouden tegenwoordig kunnen zeggen: hij was een meester in het out of the box-denken. Zoals een paar maanden geleden Deense kunstenaars reageerden op Trump. Toen hij offerde Groenland te willen overnemen, stelden zij voor om Californië te kopen.

Wat moet je nu doen: je andere wang toekeren of een zwaard kopen? Afhankelijk van de situatie moet je blijkbaar steeds anders reageren. 'Ik zal je wegwijs maken,' zegt God in de psalm. Zijn advies ligt echter niet in beton gegoten, maar nodigt uit tot creativiteit, om buiten de bestaande kaders en reacties om te denken. Zo kwam er op een dag, een yogi, zo'n Indiase monnik, in een dorp in de Himalaya. Hij vroeg de bewoners hoe ze het hadden. Deze klaagden over een slang, die het dorp terroriseerde. Hij vrat de kippen op, beet de kinderen. Iedereen was bang voor hem. De yogi gaat naar de slang en probeert hem te bekeren. Hij zegt: 'Waar ben je nu mee bezig, slang. Overall maak je je alleen maar vijanden. Heus, wie goed doet, goed ontmoet. Verander je leven.' De slang komt tot inkeer en besluit anders te gaan leven. Na een jaar komt de yogi terug. Hij vraagt aan

de inwoners van het dorp, hoe het met ze gaat. Die zijn razend enthousiast. Sinds de komst van de yogi heeft de slang niemand meer kwaad gedaan. Geen kippetje gegeten, geen kind gebeten. Kinderen kunnen hem zelfs als springtouwje gebruiken. Blij gaat de yogi op zoek naar de slang om hem te bedanken. Maar hij kan de slang nergens vinden. Na lang zoeken vindt hij onder een rotsblok een heel klein miezerig slangetje en de yogi vraagt: 'Wat is er met jou gebeurd?' 'Nou,' zegt de slang, ik heb precies gedaan wat je hebt gezegd. Ik heb niemand meer belaagd, alles over me heen laten gaan, en je ziet wat er dan met je gebeurt. Er blijft niets meer van je over.' 'Ja maar,' zegt de yogi, 'ik heb toch niet gezegd, dat je nooit zou mogen sissen.'

De vrede bewaren vraagt om veel creativiteit. Die wens ik u allen toe. Iets van deze gedachten heb ik onder woorden gebracht in het gedicht:

de wind

nietzsche zei 't al
het zitvlees is de zonde
tegen de heil'ge geest
geloof alleen gedachten
buiten wandelend ontstaan
bij 't fluisteren van de wind
't geblaf van honden

zo trok een wijze lang geleden rond
uit het gebergte afgedaald sprak hij
in 't open veld
de toegestroomde schare toe
van heinde en ver
moe en afgestompt

heb lief
zegen en geef
riep hij
doet goed
eenvoudiger en alledaagser
kan het niet
zoals een visser netten boet

er was geen oordeel
over kleur of aard
hij liet hen luist'ren
naar hun eigen ziel
de wind
de wind had wrok en wrevel weggewaaid

peter vermaat